

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

อุดมการณ์ คือ ความเชื่อ หรือแนวคิดที่คนส่วนใหญ่ในสังคมให้การยอมรับว่า เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต หากมนุษย์แต่ละคนดำเนินชีวิตอย่างไร้จุดหมาย ไร้อุดมการณ์ มนุษย์ก็คงจะเป็นเพียงแค่ว่างกายที่ไร้จิตวิญญาณ มนุษย์ย่อมไม่สามารถสร้างสรรค์สังคมให้เปี่ยมสุขได้

เมื่อมนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม เป็นสังคม มนุษย์ย่อมจะมีอุดมการณ์ที่เป็นบรรทัดฐานของสังคม ซึ่งถือได้ว่าเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคมนั้น โดยอุดมการณ์จะเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตของผู้คนในสังคม เพื่อช่วยให้สมาชิกแต่ละคนในสังคมได้บรรลุถึงเป้าหมายของชีวิตตน

โดยปกติอุดมการณ์ของสังคมๆ หนึ่งมักจะได้รับถ่ายทอดต่อกันมาจากรุ่นหนึ่งไปสู่รุ่นอีกรุ่นหนึ่ง โดยผ่านกระบวนการสื่อสารของสังคมในแต่ละยุคสมัย การถ่ายทอดอุดมการณ์ของสังคมในยุคแรกๆ นั้นอาจเกิดขึ้นในรูปของการสื่อสารกันแบบปากต่อปาก และเมื่อวัฒนธรรมมีความสลับซับซ้อนขึ้นในสังคม การถ่ายทอดอุดมการณ์จึงเปลี่ยนมาอาศัยสื่อมวลชนประเภทต่างๆ เป็นเครื่องมือ หรือสื่อในการส่งผ่านอุดมการณ์ของสังคม และโดยอาศัยสื่อมวลชนเหล่านี้เอง ที่อุดมการณ์ของแต่ละสังคมยังคงดำรงอยู่ได้เรื่อยมาจนถึงทุกวันนี้

หากเรามองย้อนกลับไปในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ ในช่วงเวลาประมาณปี ค.ศ.33 (576) ณ เวลานั้น พระเยซูคริสต์ผู้สถาปนาศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิกได้เรียกประชุมสาวก 11 คนบนภูเขาแห่งหนึ่งในแคว้นกาลิลี ประเทศปาเลสไตน์ (ปัจจุบันคือ ประเทศอิสราเอล) ณ ที่นั่นเอง พระองค์ทรงมีพระดำรัสสั่งสุดท้ายแก่บรรดาสาวกของพระองค์ว่า "ท่านทั้งหลาย จงไปสอนนานาชาติ... ให้ปฏิบัติตามคำสอนของเรา" (มธ. 28:19-20) พระดำรัสนี้มีนัยยะสำคัญว่า พระเยซูคริสต์ทรงมีพระประสงค์ให้บรรดาสาวกของพระองค์ทำการถ่ายทอดเนื้อหาของคำสอน ซึ่งเปรียบเสมือนกับอุดมการณ์คาทอลิกให้สืบทอดต่อไปในสังคมโลก

ด้วยเหตุนี้ บรรดาสาวกของพระองค์จึงถือเป็นหน้าที่อันสำคัญที่จะต้องสานต่อพันธกิจของพระเยซูคริสต์ในการเสด็จมาบังเกิดเป็นมนุษย์ เพื่อจะนำความรักของพระบิดามาให้แก่มนุษย์ทุกคนในสังคมทั้งนี้ เพื่อให้อุดมการณ์คาทอลิก หรือคำสอนของพระเยซูคริสต์ได้รับการถ่ายทอดต่อไปในประวัติศาสตร์ของมวลมนุษยชาติ

เนื้อหาคำสอนของพระเยซูคริสต์ หมายถึงอะไร? ในหนังสือที่มีชื่อว่า "จงแล่นเรือ ออกไปที่ลึก" (สภาพระสังฆราชคาทอลิก, 2541) เขียนไว้ว่า "ความรักคือ คำสอนหลักของพระเยซูคริสต์ ความรักเป็นบัญญัติทองของพระบัญญัติทั้งปวง ซึ่งหมายถึงความรักต่อพระเจ้า ความรักต่อเพื่อนมนุษย์ รวมไปถึง

ความรักที่มีต่อธรรมชาติรอบข้างเราด้วย ดังพระวาจาที่ตรัสว่า "เราให้บัญญัติใหม่แก่ท่านทั้งหลาย คือ จงรักกันและกัน เรารักพวกท่านอย่างไร พวกท่านก็จงรักกันและกันอย่างนั้นเถิด" (ยน. 13.34-35)

คำสอนของพระเยซูคริสต์มีเนื้อหาสาระอยู่มากมาย แต่ที่เป็นหลักสำคัญ สำหรับสังคมโลกในทุกยุคทุกสมัยได้รวมไว้อยู่ใน "คำสอนด้านสังคม" ของพระศาสนจักร ซึ่งเนื้อหาคำสอนด้านสังคมที่ได้รับการถ่ายทอดต่อกันมาจนถึงทุกวันนี้ คือ แนวคิดเกี่ยวกับคุณค่าและศักดิ์ศรีของมนุษย์ ความเป็นพี่น้อง สิทธิมนุษยชน ทรัพย์สิน การงาน การพัฒนา สันติภาพ ฯลฯ ซึ่งสามารถสรุปรวมประเด็นหลักสำคัญๆ ได้ดังนี้ คือ คำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิก ที่ว่าด้วยความรัก ความยุติธรรม สันติภาพ สิทธิมนุษยชน คุณค่าและศักดิ์ศรีของมนุษย์

ในอีกมิติหนึ่งของสังคมโลก แนวคิดและวัฒนธรรมแห่งกระแสโลกาภิวัตน์ได้เข้าครอบครองแทบทุกส่วนของโลก การที่จะรักษาไว้ซึ่งคุณค่าทางสังคมของมวลมนุษยชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำสอนขององค์ศาสนา หรือ คุณค่าทางศาสนาในสังคมแห่งกระแสทุนนิยม บริโภคนิยม ดูจะเป็นการต่อสู้ที่ต้องออกแรงมากขึ้นทุกที เพราะขณะที่ความเจริญก้าวหน้าด้านวัตถุภายนอกกำลังก้าวกระโดดรุดหน้าอย่างรวดเร็ว แต่ลึกลงไปในจิตใจมนุษย์ที่เราเรียกกันว่า "จิตวิญญาณ" กลับก้าวถอยหลังอย่างไม่อาจจุดรั้งเอาไว้ได้

ดังที่เราเห็นกันอยู่ทุกวันนี้ว่า ขณะที่พัฒนาการทางด้านจิตวิญญาณของมนุษย์กำลังคืบคลานไปข้างหน้าอย่างช้าๆ ช้ายังต้องปะทะกับกระแสของการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคแห่งโลกาภิวัตน์ที่ผันแปรเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว จนผู้คนในสังคมปรับตัวตามกันแทบไม่ทัน และขณะที่สังคมกำลังหาทางออกให้กับปัญหาต่างๆ อันเป็นผลมาจากระบบทุนนิยม ลัทธิบริโภคนิยมอยู่นั้น พระศาสนจักรคาทอลิกก็ได้สำนึกกระตือรือร้นได้ถึงพันธกิจหน้าที่อันสำคัญที่ได้รับมอบหมายจากองค์ศาสนาให้ถ่ายทอดคำสอน หรืออุดมการณ์คาทอลิกสืบต่อไป พระสันตะปาปาจึงเรียกประชุมสังคายนาวาติกันที่ 2 เพื่อหาทางออกให้กับปัญหาสังคมที่กำลังทับถมสังคมโลกอยู่นั้น ซึ่งถือเป็นการปรับตัวให้เข้ากับสังคมโลกที่เปลี่ยนแปลงไปนั่นเอง

และนับตั้งแต่การประชุมสังคายนาวาติกันที่ 2 (ค.ศ.1965 / 2508) เป็นต้นมา พระศาสนจักรคาทอลิกได้ทบทวนกระบวนการสืบสานพันธกิจของพระเยซูคริสต์ หรือการถ่ายทอดอุดมการณ์คาทอลิกเสียใหม่ และพระศาสนจักรได้ปรับเปลี่ยนมุมมองใหม่ว่า เธอเป็นพระศาสนจักรที่ "อยู่ในโลก" ไม่ใช่เป็นพระศาสนจักรที่ต่อต้าน หรือแปลกแยกตนจากสังคมโลกเหมือนดังเช่นในอดีตที่ผ่านมา (พระศาสนจักรกับสังคมไทย, เอกสารประกอบการสัมมนาพระสงฆ์, 2548)

นอกจากนี้ จุดยืนที่สำคัญอีกประการหนึ่งของสังคายนาวาติกันที่ 2 คือ การให้ความสำคัญต่อ "เครื่องหมายแห่งกาลเวลา" (Signs of the Time) แนวคิดนี้เองที่ได้ทำให้พระศาสนจักรเปลี่ยนมุมมองจากพระคัมภีร์ จาริต หรือพิธีกรรม มาเป็นการมองดูใบหน้าของผู้คน และมองความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคม พระศาสนจักรคาทอลิกจึงตระหนักถึงความสำคัญของความรัก ความยุติธรรม และสันติภาพในสังคมโลก รวมทั้งแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน กลุ่มชาติพันธุ์ สตรีนิยม เสรีภาพ คุณค่าและศักดิ์ศรีของมนุษย์ ฯลฯ

เราจะเห็นได้ว่า จากมุมมองของพระศาสนจักรคาทอลิกที่เปลี่ยนไป ตลอดจนแนวคิดที่สำคัญของสภาสังคายนาวาติกันที่ 2 ทำให้พระศาสนจักรคาทอลิกได้หันมาสนใจในความเป็นมนุษย์ และความเป็นไปของสังคมโลกมากขึ้น และพระศาสนจักรยังได้เริ่มทบทวนเนื้อหาสาระสำคัญในคำสอนด้านสังคม ซึ่งเปรียบเสมือนกับอุดมการณ์คาทอลิกที่ได้รับการสานต่อมาอย่างยาวนาน เพื่อให้คำสอนด้านสังคมนี้ มีความเป็นปัจจุบันมากที่สุด ให้เนื้อหาคำสอนมีความสอดคล้องกับสถานการณ์ต่างๆ ของสังคมโลกที่ได้เปลี่ยนแปลงไป เพื่อจะได้สามารถถ่ายทอดอุดมการณ์ฯ ผ่านสื่อคาทอลิก ให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้รับสารที่สามารถนำไปประยุกต์ให้เข้ากับวิถีชีวิตของตนเองในสังคมที่เปลี่ยนไป

หากเราสังเกตดูแวดวงการสื่อสารมวลชนในสังคมปัจจุบัน เราจะเห็นสื่อต่างๆ มากมายที่วางล่อตาล่อใจให้ผู้รับสารได้เลือกสรร ชื้อหาเก็บเอาไว้ในครอบครอง เพื่อสนองตอบความต้องการและความพึงพอใจของตน ในบางครั้งเพราะการแข่งขันในเชิงธุรกิจหรือความเห็นแก่ตัวของผู้ประกอบการ ก็อาจทำให้เนื้อหาสาระของสื่อที่ปรากฏอยู่บนแผงหนังสือ ไม่อาจจะเติมเต็มสิ่งที่ขาดหายไปจากวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมปัจจุบันได้ โดยเฉพาะในด้านมิติแห่งจิตวิญญาณที่ดูอ้างว้างไร้หลักยึดเหนี่ยว หรือในมิติด้านสังคมที่ควรก่อปรไปด้วยความรัก ความปรารถนาดี ความเชื่ออาทร ความจริงใจที่มีให้กันอย่างแท้จริง ซึ่งในมิติต่างๆ เหล่านี้ซึ่งมีบางสิ่งที่ขาดหายไป ผู้รับสารแต่ละคนอาจพบคำตอบของตนได้จากเนื้อหาสาระของสื่อมวลชนคาทอลิก ที่มุ่งสร้างสรรค์ ส่งเสริมคุณค่าทางศาสนา และค่านิยมที่ดีในสังคมไทย

ดังนั้น สื่อมวลชนคาทอลิกในฐานะสื่อของพระศาสนจักรคาทอลิกแห่งประเทศไทย ซึ่งได้ยืนอยู่คู่เคียงกับสังคมไทยในท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์เสมอมา ก็ได้ตระหนักดีถึงบทบาทอันสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการถ่ายทอดอุดมการณ์ หรือคำสอนของพระเยซูคริสต์ให้กับผู้คนในสังคมไทย เพื่อหวังที่จะให้ผู้รับสารแต่ละคนได้รับรู้ เข้าใจ และสามารถที่จะนำเอาเนื้อหาสาระคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักรไปปรับประยุกต์ และใช้ให้เกิดประโยชน์สุขแก่ชีวิตของตนเองและชีวิตสังคม

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นับตั้งแต่ปี ค.ศ.2000 (2543) เป็นต้นมา ที่พระศาสนจักรคาทอลิกแห่งประเทศไทย ได้ปรับแนวทางและวิธีการในการถ่ายทอดอุดมการณ์คาทอลิก เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของสังคายนาวาติกันที่ 2 และเพื่อให้มีความสอดคล้องกับคุณค่าที่ดีต่างๆ ของสังคมไทยในกระแสแห่งยุคโลกาภิวัตน์ ดังนั้น จึงเป็นเรื่องน่าสนใจที่จะทำการศึกษาว่า สื่อมวลชนคาทอลิกประเทศไทยได้ใช้สื่อมวลชนในการถ่ายทอดอุดมการณ์คาทอลิกอย่างไร และวิธีการถ่ายทอดเนื้อหาอุดมการณ์เหล่านั้นได้เกิดผลในสังคมไทยหรือไม่ อย่างไร และมากน้อยเพียงใด

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อให้ทราบถึงแนวคิดเกี่ยวกับอุดมการณ์คาทอลิกในสื่อมวลชนคาทอลิก
2. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการสื่อสาร ในการถ่ายทอดอุดมการณ์คาทอลิกผ่านสื่อมวลชน
3. เพื่อประเมินถึงประสิทธิผลในการรับรู้ของผู้รับสารคาทอลิก

ปัญหานำการวิจัย

1. แนวคิดเกี่ยวกับอุดมการณ์คาทอลิก ที่ได้รับการถ่ายทอดผ่านสื่อมวลชน เป็นอย่างไร
2. สื่อมวลชนคาทอลิกมีกระบวนการสื่อสารอย่างไร ในการถ่ายทอดอุดมการณ์ฯ ผ่านสื่อฯ เมื่อมีอุดมการณ์ต่างกัน มีกลุ่มเป้าหมายต่างกัน หรือมีสื่อคาทอลิกที่ต่างกัน
3. ประสิทธิภาพในการรับรู้ของผู้รับสารคาทอลิกมีลักษณะเป็นอย่างไร

ขอบเขตในการวิจัย

1. สื่อมวลชนคาทอลิกมีหลายประเภท ในการวิจัยนี้มุ่งศึกษาเฉพาะสื่อหลัก ได้แก่ หนังสือพิมพ์ อุดมสาร นิตยสารอุดมสานต์ รายการวิทยุ "คาทอลิกบอกเล่า90" และรายการโทรทัศน์คาทอลิก "แสงธรรม"
2. เนื้อหาของสื่อมวลชนคาทอลิกที่จะนำมาวิเคราะห์ในงานวิจัยนี้ กำหนดระยะเวลาไว้ 5 ปีคือ ระหว่างวันที่ 1 มกราคม ค.ศ.2001 (2544) ถึงวันที่ 31 ธันวาคม ค.ศ.2005 (2548)
3. การวิเคราะห์เนื้อหาของสื่อมวลชน ในการวิจัยนี้หมายถึง แนวคิดหรืออุดมการณ์คาทอลิกที่สื่อมวลชนคาทอลิกประเทศไทย นำเสนอเท่านั้น
4. การศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดอุดมการณ์ ในงานวิจัยนี้มุ่งศึกษาเฉพาะจากผู้ทำงานด้านสื่อในแวดวงสื่อมวลชนคาทอลิกประเทศไทยเท่านั้น
5. การศึกษาประสิทธิภาพในการรับรู้ของผู้รับสาร ในงานวิจัยนี้มุ่งศึกษาเฉพาะผู้รับสารคาทอลิกที่อาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครเท่านั้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อสะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับอุดมการณ์ในสื่อมวลชนคาทอลิก ที่สอดคล้องกับอุดมการณ์ของสังคมไทย ซึ่งจะช่วยปลุกกระแสสังคม ให้ทุกคนได้ร่วมมือกันสร้างสรรค์สังคมที่ดีต่อไป
2. เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนากระบวนการสื่อสารคาทอลิก เพื่อการถ่ายทอดอุดมการณ์ผ่านสื่อมวลชนคาทอลิกประเภทต่างๆ ต่อไปในอนาคต
3. เพื่อประเมินประสิทธิภาพในการรับรู้ของผู้รับสารคาทอลิก และสามารถใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงเนื้อหา และรูปแบบสำหรับถ่ายทอดอุดมการณ์ต่อไป